

ха — творчество като фактори, обуславящи степента на влиянието на Достоевски върху нашата литература, А. Анчев винаги има пред вид и силата на националната ни традиция. Прецизираното тълкуване на фактите му дава възможност да уточнява, отрича и утвърждава спокойно и убедително, да извежда новите тези със съдържано полемичен тон. При това концепциите са поднесени на достъпен и ясен стил, с изчистена от сложни терминологични плетеници фраза, с логична последователност на мисълта.

Определено може да се каже, че сравнително-типологическото изследване на А. Анчев „Достоевски и проблемите на българската литература“ е ново, сериозно завоевание на нашата литературна наука.

Георги Гърдев

PAUL CORNEA. REGULA JOCULUI. București, 1980, p. 285. Editura „Eminescu“

Книгата излезе през 1981 г. и е сред най-колкото значителни издания в областта на румънската наука през миналата година. Нейното заглавие („Правилото на играта. Колективният склон на литературата: представи, условности, модели“) не е сред обичайните наименования на публикации в тази област. Паул Корня определя така своята задача в краткия предговор: „Настоящата книга е опит да се изясни проблематиката на литературната социология, да се демонстрира нейното откриване и действие, важността и границите й. . . Озаглавих я „Правилото на играта“ с цел да припомня, че ако „актът на писането“ е израз на свобода. . . то писаното е следствие на компромис между свободата на инициативата и дадена комуникативна ситуация. . . между възможността за избор и определения простор на възможности за избор. . .“

Книгата на Паул Корня обхваща неговите открития и непечатани студии от периода 1967—1979 г. Издадени сега с известни изменения или по-скоро допълнения, те са разпределени в три дяла: „Статутът на литературната социология“, „Сравнения“ и „Перспективи“.

Ерудиран и с добре развит усет за новите насоки в литературната наука, Паул Корня съумява — ето вече две пълни десетилетия — да участва активно в международния научен живот със свои разработки, които поясняват мястото му в румънската литературна наука и нейните взаимодействия с изследователската мисъл в други страни. Това е неговата отличителна черта, която се забелязва без усилие и в новата му книга. В нея се открояват схващанията на автора по общи методологически въпроси на литературната история и нови насоки в литературната наука, по въпроси на сравнителното литературозна-

ние и сравнителното изучаване на румънската литература, социология на литературата и развитието на обществената мисъл в Юго-източна Европа.

Интерес за българския читател с професионални интереси представляват голяма част от поместените в книгата студии. Все пак нейният първи дял има несъмнено предимство в много отношения, поради което ще предам тук по-подробно онова, с което той буди по-широк интерес. В двете студии, които съставят този дял, Паул Корня обосновава своето отношение към все още живо разисквани въпроси на литературната социология и прехода от генетична критика към социология на четенето (възприемамето). Забелязва се преди всичко похвалната амбиция на изследователя да класифицира „актуалните тенденции в социологията на литературата“ или, с други думи, „да формулира един „модел“ на открояване на обекта — един въпрос, който никога не е ясен и не „следва от само себе си“, както се е мислило във времето на позитивизма“ (с. 13). Обратното е повече вярно — полезността на дискусията по въпроса тъкмо във време, когато социологията на литературата предизвиква изключителен интерес в етапа на „истинска инфлация“ на методи, програми и „перспективи“ понякога със сензационен характер“ (с. 13).

С оглед на така поставената задача П. Корня проследява дискусията в световната литературна наука и схващанията, които поясняват нейното развитие. Разглеждат се последователно индивидуални трудове и колективни сборници, национални и международни конференции, чийто основен обект са били различни актуални проблеми на литературната социология. Така читателят със специални интереси е поставен в контакт с възгледи на учени като Хайнрих Майер, Жак Леенхардт, Луиен Голдман, Роберт Ескарпи, Стефан Саркани и др. Обобщаващият извод от този преглед утвърждава предимството на „концепцията за социологическото поприще на литературата“, а именно — поставя в светлина три приемливи стратегии за усвояване на материята:

а) приемайки или съществуването на една Социология на литературата като глобална наука на „попрището“ (бойното поле);

б) или на една Теоретична социология на литературата и на повече частни социологии (според модела за отношенията на общата социология спрямо социологиите по клонове);

в) или необходимостта от няколко социологии на литературата, създадени в общата перспектива на откриването на обекта, но изследващи по специфични пътища и като такива радващи се на относителна автономия“ (18).

Авторът излага свои съображения относно така набелязаните „три стратегии“. Решаващо за него е „откриването на обекта“, поради което и се застъпва за най-малко

шест подсистеми в рамките на общата система на социологията на литературата, а именно: социология на създаването, социология на съдържанието и манталитетите, социология на литературните институции, историческа и типологическа социология на литературата, психосоциология на четенето" (20—21). Синтетичната характеристика на отделните подсистеми допълва представата за предмета и предназначението им, представя в завършен вид авторската концепция относно социологията на литературата, съобразена при това с условията в социалистическите страни и активната роля на литературата в полза на народните маси.

Това становище П. Корня отстоява преди 10 години. Връщайки се отново към началния текст на своята студия и появилите се през последното десетилетие нови проучвания (включително и в Румъния), той остава, общо взето, при предложените тогава обобщения. Към тях сега прибавя само някои уточнения, без да променя по същество приведените тук становища, смятайки ги за правилни.

Българските последователи и привърженици на социологията на литературата ще имат несъмнена полза, ако се запознаят подробно и с втората студия на П. Корня от тази част "а книгата му „От генетична критика към социология на четенето“. Запознат отлично с различните схващания относно т. нар. „естетика на рецепцията“ и споровете, които тя предизвиква в редица страни и на първо място в ГДР, Паул Корня и тук е верен на своя подход: изнася обективно тезата на занимаващите го автори, набелязва приемливото в нея и обръща внимание върху спорното. И всичко това най-вече като предпоставка за своите уточнения или обобщения от по-обхватен характер. Особено показателни в тази насока са размислите му относно концепцията на Ханс Роберт Яус върху естетиката на възприемането, теоретичните разработки на Манфред Науман и ръководен от него колектив в ГДР по същите проблеми на схващанията на други автори — предопределили същността и патоса на една от най-оживено водените научни дискусии през 70-те г., продължаваща и в наши дни.

Главното, което според румънския учен характеризира състоянието на проблема за четенето в неговата пълнота, се определя от оформените три работни тези: Първата насока има пред вид „психо-физическата база на четенето (от движението на очната ябълка и пренасянето на визуалното възприятие на мозъчните центрове до разбирането на посланието и запазването на неговото изъяснение в непосредствената (преходната) и трайната памет“ (с. 48); втората „се свързва по-пряко с областта на литературната критика и история“ (имат се пред вид възможните анкети, определения, от една страна, съотношенията писател — читател, а, от друга, самият читател като историческа реалност и неговото отношение спрямо писателя); актуализирането на пър-

вата линия и опитът за превръщането ѝ в модерно направление води към създадената от Ханс Яус и неговите сътрудници в Констанца „естетика на възприемането“ („Rezeption-ästhetik“) с характеризиращите я два момента: взаимодействието между текст и читател и „сливането на хоризонтите“ (с. 49).

Доколкото в случая ни интересува позицията на П. Корня, уместно е да се отбележи, че тъкмо тук той въвежда критичната реплика на Р. Велек, според когото много „нови неща“ не са в същност нищо друго освен деизирани „старини“, „порсени с модни парфюми“ (с. 49). В този смисъл Велек припомня за един предходник на Яус — забравения Е. Hennequin с неговата книга от 1858 г. „Critique scientifique“. Но и самият Велек останал в случая „твърде назад от действителността“. Защото, добавя от своя страна П. Корня: „Истината е, че проблемът за отношенията между автор и читател, въвлечен като „събеседник“ (според Ескарпи) или като „адресант“ (според М. Науман), бе поставен от много други изследвачи в едно и също време — 70-те години“ на нашия век, каквито са например и „полските специалисти М. Гловински, М. Ясинска, Ж. Славински“ (с. 49—50).

Естествено работата не е в остроумните подмятания за модното-старо, нито пък в библиографските допълнения, които винаги трябва да се вземат под внимание. Днес повече от всеки друг път е невъзможно да се представи и утвърждава нещо като „ново“ в литературната наука извън цялостния контекст на изследванията и схващанията, които го предхождат или подготвят.

Насочен към обобщаването на така много нюансираните авторски подходи към изясняването на тази проблема, румънският учен е на мнение, че може и трябва да се стигне до известно систематизиране на гледищата. В този именно смисъл и набелязва следните три основни направления:

а) четенето като страна на литературното събиение;

б) четенето като историко-социален феномен (история на критическата решения и история на различните обществени родове);

в) четенето като феномен на масите (социология и педагогика на четенето — с. 53).

Това е впрочем същината на тезата, която Паул Корня отстоява и обосновава подробно в продължението на своето изследване. Необходимо е да се имат пред вид и схващанията, изложени в студията от втората част на книгата „Стойността и общият семантичен модел“, написана във връзка с литературно-социологическите проучвания на Луиен Голдман.

Изнесените тук кратки откъси от двете студии относно предмета и предназначението на социологията на литературата дават само най-обща представа за научните им качества и приносното в схващанията на техния автор. Свързани концептуално с един твърде широк

(но непълен) контекст от изследвания из посочената област, тези проучвания представят несъмнено интерес и за специалистите в нашата страна.

Макар и не така подробно, ще обърнем вниманието на читателя и върху втората част от разглежданата книга. В нея авторът се спира обширно на три основни въпроса на сравнителното литературознание в Румъния и въобще:

1. Концепцията за „съответствията“ (съвпаденията) в компаративистиката. (Към систематизирането на международните литературни връзки); 2. Концепцията за „влиянието и неговите възвеличавания; 3. Перюдизацията като „четене“ на историческа даденост и зонална стратегия.

„Концепцията за „съответствията“ в компаративистиката има и днес значение главно с две свои особености. От една страна, тя излъчва онази обновителна атмосфера в марксистическото сравнително литературознание от 60-те г., при която стана възможно да се превъзмогнат редица погрешни постановки на Паул Ван Тигем и френската компаративистика от периода между двете войни: за предмета на компаративистиката, за влиянията и характера на съвпаденията, за европоцентризма в тази област и пр. Паул Корня отхвърля едно от най-същностните начала в концепцията на Паул Ван Тигем, изразено със схемата: влияние-предавател → посредник → рецепиент. Той отрича също философията на френската компаративистика от посочения период, „основана върху ясната разлика между явленията и причинността“ (с. 93). И най-важното: „Представата на френската компаративистика — подчертава авторът — е европоцентристка, даже западноцентристка, тъй като пренебрегва приноса на източните народи в културата на света“ (с. 95). Все от такъв характер е и твърдението му, че възгледите на Паул Ван Тигем критикуват както структуралисти и стилисти, така също и литературоведи-марксисти, но независимо от различието в гледната им „единственото в отрицанието остава дълбоко поучително“ (с. 94).

Тези и подобни на тях схващания поясняват силните страни в разбиранията на румънския учен, те се потвърждават от съвременното състояние на сравнителното литературознание и определят връзката им с днешните търсения и разработки.

От друга страна, статията запазва своята актуалност и със схващането на автора

за „съответствията“ в художествената литература. Тук те са разделени на „сходства по интензивност и на сходства по произход“ (с. 101) — едно уточнение, което наистина следва да се има пред вид, доколкото застъп по същество характеристиката и оценката на сходствата и съвпаденията в сравнително изучаваните художествени явления. Това разграничение авторът илюстрира на същата страница с една схема, която помага изучаването им. Приемлив е също обобщителният извод за правомерността на сравнителното проучване и неговата органична връзка с предмета и предназначението на литературната история. „Компаративистиката без история — пише той — рискува да се превърне във формализъм, а историята без сравнение — във фактология“ (с. 101).

Мисълта за съвпаденията заема централно място и в следващата глава на книгата, чийто основен предмет е влиянието. Авторът отново говори за видове съвпадения, дори се застъпва за „Теория на съвпаденията“, с което подчертава голямото им значение. Същевременно проследява различни определения за влиянието (Паул Валери, Ал. Чьрьнеску, Густав Лансон), чиято същност е свежда до класифицирането на влиянието като вид „предаване“. По-друг смисъл има определението на Волфганг Холдхайм от 1972 г., изразено преди това и от Паул Корня: влиянието е „частен случай на аналогията“ или „специална форма на аналогията“ (с. 118) според Холдхайм.

Важни сами по себе си, приведените определения не изчерпват досегашните формулировки, нито пък П. Корня отчита чрез тях — и това е особено важно — задължителната роля на погрешните схващания по този въпрос за сравнителното литературознание. В продължение на десетилетия дори многобройни изследвания на различни езици, вкл. и у нас, започваха и завършваха с установяване или с йерархиране на влияния. А това беше и остава в крайна сметка зина за усвоена инерция и унификация на подходи, които странят от истинското предназначение на литературната компаративистика.

Книгата на Паул Корня „Правилото за играта“ обхваща изследвания, които представят несъмнен научен интерес. Редица важни въпроси на сравнителното литературознание в нея са обосновани от един ерудит и уважаван представител на румънската литературна наука.

Илия Конев